

FOLIA SELECTA

KUKLAY ANTAL: Pilinszky János <i>Hideg szél</i> c. verséről.....	1
MICHEL NURDIN: Jacques Maritain és Jézus Kistestvérei 2. rész.....	2
KUKLAY ANTAL: A humán forradalom, avagy a történelem születése	14
FLORILEGIUM – az értelemről	21

Köröm, 1999. október

HIDEG SZÉL

Lakatlan kő, hever a hátam
emlékek nélkül, nélkülem,
az évmilliók halott hamujában.

Hideg szél fújdogál.

A vers egy halott világ víziója, ahol évmilliók óta nincsen élet. A mindent elpusztító tűzvész után csak kő és hamu maradt. Nincsenek emlékek és nincsenek emlékezők. Semmi jele annak, hogy ezt a földet valaha is lakták és művelték. Fájdalmas azonosulás ez a pusztulásra ítélt világgal, s egyben a huszadik századi Jónás próféta intelme: Tartsatok bűnbánatot, mert “kénkövekkel pusztul el e város”.

Felsejlik a versben a száműzött Fejedelem bánata is:

Őszi harmat után
Nagy hegyeknek ormán
Fújdogál a hideg szél,
Fújdogál a hideg szél.

Zöld erdő harmatát,
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél,
Hóval lepi be a tél.

A verset 1958 előtt írták.
Egy fenyegetett világban.
Egy bujdosó országban.
A száműzött értelem korában.

JACQUES MARITAIN ÉS JÉZUS KISTESTVÉREI*

II.

A közösség első lépései

A Kistestvérek elsőként El-Abiodh Sidi Cheikh-ben, a dél-oráni Szaharában alapítottak közösséget, miután Verdier kardinális 1933. szeptember 8-án közülük az első ötre föladta a szerzetesi ruhát a Montmartre-on. Mellesleg a kardinálisnak a testvérek szempontjából volt egy rossz húzása: ugyanis miközben ők a szertartást a legnagyobb csendben készültek elvégezni, a kardinális nagy nyilvánosságot teremtett körülötte, egészen a filmhíradók reflektor lámpájáig. A résztvevők között ott volt Jacques Maritain³², akit nagy valószínűséggel Louis Massignon értesített - ami André testvért illeti, ő Algerben várta a testvéreket, hogy velük menjen El-Abiodh-ba. Néhány hónappal korábban, amikor az alapításnak megfelelő helyet keresve René Voillaume utoljára utazott Algerba, a Fehér Atyáknál a Maison Carrée-ban találkozott Andréval. „Rögtön azonosultunk – írja – a kontemplatív élet utáni vágyban. Egymásra találtunk ugyanabban a teológiai szemléletben, melyet Jacques Maritainnál és Garrigou atyánál ismertünk meg. Megállapodtunk abban, hogy André csatlakozik hozzánk.”

A testvérek ideiglenes szabályzatot készítettek maguknak, annak a (megvalósíthatatlan) regula tervezetnek az alapján, melyet Foucauld atya 1899-ben fogalmazott meg, s amelyet később az emberi és a szaharai realitások kényszerítő hatására több ízben átdolgoztak. Innen eredt az a sok tévovázás és megpróbáltatás, mely közvetlenül a háború után végül a Közösség egy fajta megújításához vezetett. Végig ezen az úton, az adaptáció – ma inkulturációnak mondanánk -, „minden bizonnyal az adaptáció érintette meg leginkább a látogatókat az el-abiodh-i közösség minden egyéb vonása közül”. A testvérek, inkább elvi meg-győződésből mintsem tapasztalati alapon, „meghonosodási vágyukban, amely nemcsak lelki, hanem emberi és vallásos területeket is érintett, a lehető legmesszebbre akartak elmenni.”³⁴ S ha ez a törekvés számos, megoldásra váró gyakorlati problémát vetett is föl, egyben arra is kényszerítette a testvéreket, hogy mélyüljenek el az előzetes elképzeléseik és azok következményeinek a vizsgálatában. 1934-35 óta napirenden volt „egy életszabály terve”. „Egy évvel később egy másik, kizárólag az adaptációnak szentelt szöveget fogalmazott meg André testvér. Ez tökéletesen kifejezte azt,

* Chaiers Jacques Maritain, Nr. 35. 1997. 15-25. o. Előzmény in Folia Selecta, 1999 február, 9-14 o.

amit erről a témáról gondoltunk”, mondja majd René Voillaume, hozzátéve: „Ez a beszámoló valószínűleg Mgr. Richaud, versailles-i segédpüspök kérésére készült az 1936-ban e városban megrendezésre került szociális hétre, amely a *civilizációs konfliktusokkal*³⁵ foglalkozott. Itt talán emlékeztetnünk kell arra, hogy Paul Richaud mélyen és régóta kötődött René Voillaume-hoz, s ugyanúgy Maritainékhez. De még inkább megjegyzésre méltó, hogy André testvér e hosszú írását azoknak az elveknek a fényénél dolgozta ki, melyeket a *Religion et culture*-ből és a *Du regime temporel et de la liberté*-ből merített (s rögtön az elején idéz).

E szöveg kidolgozásakor André testvér már komolyan elkötelezte magát a muzulmán teológia és misztika tanulmányozásában. Ugyanakkor (1936 júliusában) a saint-maximini domonkos konvent a *Revue Thomist* vezetését Labourdette atyára bízta, s ő „úgy döntött, hogy elszántan kopogtat Jacques Maritain ajtaján, aki megismertette őt a meudoni család számos olyan tagjával, akik készek voltak dolgozni a folyóirat számára”.³⁶ Így jelent meg a *Revue Thomiste*-ban 1937 és 1938 folyamán egy cikksorozat “Ész és hit az iszlámban” címmel, Louis Gardet neve alatt. Ez a publikáció, amely alig játszott részletekbe ható szerepet a Közösség történetében, fontos következményeket von majd maga után, mert Isten szemében semmi sem véletlen.

Amint a világháború után sejteni lehetett a jövő távlatait, René Voillaume testvér 1944. november 11-én írt Mgr. Mercier-nek, a Szahara apostoli prefektusának, hogy megossa vele a testvérek hittudományi képzésének gondját. Voillaume úgy vélte, hogy a közösség maga nem tud biztosítani olyan teológiai nevelést, amely képes egyesíteni a „széles látókört” az „ítéletalkotásbeli nagyfokú érettséggel” és mély egyházi érzéssel; annál kevésbé, mivel ez azt kívánta volna, hogy „bizonyos kistestvéreket bezárjunk a tanári működés kereteibe, s így valódi hivatásukon kívülre rekesszük őket”.³⁷ Ezekre a kérdésekre „Sziénai Szent Katalintól kaptam meg a választ” – zárja fejtegetését, megfogalmazva egy római tanulmányi központ tervét, melyet Mgr. Mercier helyeselt, és följánlotta R. Voillaume-nak, hogy elkísérve őt segítségére lesz terve megvalósításában. Végül is csak két évvel később kerülhetett sor René Voillaume-nak arra az utazására, amelynek „célja közvetlenül a római tanulmányi ház megszervezése volt, s annak pontosítása, hogy milyen körülmények között lehetne (Franciaországban) egy munkás házat alapítani”.³⁸ André testvér csatlakozott a Közösség előljárójához, akinek „szüksége volt a véleményére” a tanulmányokat illető kérdésekben, s azért is, „hogy viszontláthassa Jacques Maritaint”. 1946. április 11-én értek partot Marseilles-ben és a domonkosok kolostorába mentek. Labourdette atya ezekben a napokban éppen átutazóban volt ott; végre meglátta, ki is Louise Gardet. A Kistestvérek tanulmányairól beszélgetve azonban gyorsan kiderült, hogy Labourdette atya is tanulmányi régens (igazgató) Saint-Maximinben, s hogy egyébként a Testvérek Rómába küldése megkívánja, hogy szembe nézzenek azokkal a nehézségekkel, melyek ennek a megoldásnak a velejárói, nevezetesen pl. azzal, hogy ott latinul folyik a tanítás. Mindenesetre

két nap múlva René Voillaume csatlakozott Andréhoz a saint-maximini kolostorban, melynek a kerete és légköre mély benyomást tett rá, s hosszan beszélgetett Merie-Joseph Nicolas atyával, a tanulók mesterével (spirituálisával), legnagyobb örömeikre megállapítva „a minden pontra kiterjedő tökéletes szellemi-lelki egyetértésüket”. A domonkos tartományi főnök atya jóváhagyásától függően elhatározták és eltervezték egy a domonkosokhoz kapcsolódó tanulmányi közösség létrehozását, amely a következő év szeptemberében indult útjára, amikor négy kistestvért küldtek Saint-Maximinbe.

Jacques Maritain nem folyt bele a döntő napok alakításába (a korabeli dokumentumokban és visszaemlékezésekben ennek semmi nyoma), és „örvendezett a Saint-Maximinbeli tanulmányi tervnek”, amikor két héttel később hallomást szerzett róla. De aligha kétséges, hogy döntő befolyása volt az eseményekre, mivel később így ír majd René Voillaume *A Közösség eredetének történetében*: „Szinte biztos, hogy Maritainnek ebbe az irányba mutató tanácsot kellett adnia számunkra André testvéren keresztül”.

Két utasunk április 25-én érkezik Rómába, ahol igen feszült a légkör (május 9-én mond le III. Viktor Emmánuel). Ott-tartózkodásuk alatt többekkel találkoznak a Vatikánban és/vagy Franciaország vatikáni nagykövetségén: Massignonnal, aki két előadás megtartására érkezett (Foucauld atyáról és Hallájról), Saliège kardinálissal, Guérin abbéval, a franciaországi J.O.C. alapítójával... Bármint volt is, két testvérünk idejük javarészét látogatásokkal töltötte, egyikük a Kúria különböző hivatalait és hivatalnokait kereste fel, minthogy a mi szerzetesi életformánk néhány problémát vetett fel (a kánonjogilag szabályos szerzetesek számára), másikuk a követséget látogatta (ahol éppen néhány napot töltött Journet abbé).

A nagykövetségen ismerkedik meg René Voillaume Jacques Maritainnel.³⁹ Naplójában (útinapló a testvérek számára) itt egy „hosszú beszélgetést” fedezhetünk fel, ott egy étkezést „baráti körben”. „Sok mindenről beszélünk: a tanulmányokról, a kistestvérekről, a Rómába előadott kéréseinkről, stb. Mindazok számára, akik gazdagodtak Maritain eszméivel, át kell adnom meghatott köszönetét azért a buzgóságért, amivel őt El-Abiodh-ban olvassák”. A filozófus és az alapító az eljövendő évek során számos alkalommal találkozik majd, úgyhogy mély barátság szövődik közöttük, - még akkor is, ha „alapvetően lehetetlen megvalósítani a szellemek és szívek tökéletes egységét, bármilyen fokú is életük folyamán a két barát bensőséges kapcsolata” (ez az általános megjegyzés, melyet René Voillaume „Jacques testvér” temetésén tett, itt kétségtelenül bizalmas közlésnek tekinthető)⁴⁰. „Nem vagyok filozófus, teszi hozzá, és nem ezen a síkon találkoztam Jacques-kal. De elhozta nekem, megtanította, nemcsak írásaival, hanem még inkább egész életével és azzal, ahogyan tevékenykedett, az Igazság tiszteletét és szeretetét, s vonatkozott ez a látható és láthatatlan világ minden igazságára, és mindenek fölött az önmagától fönnálló Igazságra, aki Isten”. Íme, itt vagyunk „annak a fénylő erőnek a forrásánál, amely kiáradt belőle és írásaiból.”

„Amire oly régóta vártunk”

A főntebb említett római utazás (Saint-Maximinen keresztül) „egy rendkívül termékeny, eseményekben és elhatározásokban gazdag időszak része volt, melyek hozzájárulnak Jézus férfi és női kistestvérei végleges arculatának kialakításához”⁴¹ – ezt igazolta a Közösségnek az 50-es években bekövetkezett fellendülése. Ha nincs is itt elegendő hely a Közösség történetének fölvázolására, néhány emlékeztető gondolat mégis szükséges ahhoz, hogy lássuk, hogyan és miért mélyült el ez alatt a jó tíz év alatt Maritainék kapcsolata a kistestvérekkel, s kétségtelenül azt is, milyen fény világította meg Jacques életútját Raissa halála után.

A második világháború másnapján, az El-Abiodhbeli testvérek rossz közérzete nyomán, melyet az a „jól tapasztalható eltolódás” okozott, ami a Foucauld atya 1899-es szabályzata szerinti élet és aközött volt, melyet itt „a názáreti rejtett élet misztériumára” hivatkozva éltek, elkezdődött egy kibontakozás abban a válaszban, melyet a Közösség igyekezett adni a missziós területre vonatkozó kontemplatív hivatásukra. Ez a fejlődés „minden előtt a megélhetést biztosító munkát érintette, a lehető legbensőségesebb kapcsolatban a minket befogadó népességgel”. Másrészt, miután helyreállt a kapcsolat a Földközi-tenger két partvidéke között, a testvérek fölfedezték azt a missziós és vallásos megújulást, melynek Franciaország, a „missziós terület” volt a helye és tanúja; ilyen körülmények között lehetetlenség lett volna nem látni törekvéseik megerősítését és ugyanakkor annak a szükségességét, hogy pontosan kijelöljék saját útjukat.

A hivatások özöne, mely a maga módján megerősítette ezt az irányultságot, megengedte az alapítások megsokszorozódását a nem-keresztény környezetben, a munkások világában és a szegény országokban, ma úgy mondanánk, a harmadik világban. A Közösség így kiszélesítette és megerősítette azokat az alapokat, amelyeken a hatvanas években kibontakozott. De a szerzetesi élet, a szokások és a keresztény társadalmi elgondolások hagyományos kereteitől való eltérés kockázatokkal járt, igényeket, újra fölfedezéseket is magába foglalt, s ezeket kétségtelenül nehéz jól fölmérni fél évszázadnyi távolságból. Könnyebb ellenben észrevenni azt a támaszt, melyet a Közösség keresett és talált abban az elméleti képzésben, melyben Jacques Maritain igencsak jelen volt az ő művei és a mi teológiai “mestereinken” keresztül. A viszony mindazonáltal nem volt egyirányú. Néhány különösen jelentős tény nyilvánvalóvá teszi, mely ponton marad jelen Maritain életében a Közösség, - jelen a szeretete számára biztosan, de a reflexiója számára is olyan területeken, mint amilyen a kontemplatív élet, amely már annyi éve lefoglalja figyelmét. 1950. október végén pl. újbóli franciaországi tartózkodása idején, amely lehetővé tette számára, hogy viszontlássá meudoni barátait a L’Eau Vive egyik összejövételén s találkozzon Párizsban André testvérrel, Dominique

(Voillaume) testvérrel és P. Noellel, „a kistestvérek novicius mesterével” (ismertebb Milad Aissa néven), Jacques följegyzői naplójában: „Nagyon mélyen érintettek P. Voillaume lapjai, melyeket André adott Raissának. Valóban isteni szellem van bennük. Ezekre a kistestvérekre várunk mi oly régóta”. (Ami a Jacques által említett hosszú várakozás tárgyát illeti, erre vonatkozóan fölismertetőnek kell lennie néhány támpontnak a műveiben – megkísérlem kimutatni ezeket a későbbiekben - az életükben, az ő „Istennek adott laikus” életében, valamint Raissa és Vera hasonlóan odaadott életében ezek nyilvánvalóak.)

Jézus názáreti életének követése mindig egyike volt azoknak a jellemző vonásoknak, melyeket a Közösség Foucauld atyától örökölt. Mindenek előtt ez alakította az el-abiodh-i alapítás inkább monasztikus keretében a közösség lelkületét; ez fogja formálni arculatát „az emberek között” is. Ezzel a címmel⁴⁴ jelentek meg René Voillaume-nak 1950-ben az el-abiodh-i noviciátusban elhangzott beszédei és a testvérekhez intézett levelei, melyekkel mindenek előtt irányítani és serkenteni szándékozott minket a szerzeteséletnek abban a formájában, amely újdonsága által felhívás volt a lelkiélet teológiája bizonyos klasszikus témáinak újra átgondolására vagy a mai időkhöz való alkalmazására. Ez különösen érzékelhető volt a szóbeli és kontemplatív ima területén, ahol magáévá téve Keresztes Szent János tanítását, a Közösség Priorja újra megfogalmazott néhány nagy igazságot, melyet a misztikus doktor a miénktől teljesen különböző egzisztenciális, emberi és szerzetesi összefüggésben világított meg. Nos, még az *Emberek között* megjelenése előtt, Jacques Maritain találkozott e számunkra alapvető szövegek egyikével-másikával, és az a mód, ahogyan őket idézi, nem hagy kétséget azoknak a „lapoknak” a mibenléte felől, amelyet André testvér adott Raissának.⁴⁵

Bármilyen kevésbé él is az emberek emlékezetében az, hogy milyen helyet tartottak fönn Maritainék életükben az imádság számára, nem csodálkozunk azon a figyelmen, melyet René Voillaume imával foglalkozó leveleinek és a közösség szerény tapasztalatának szenteltek. Igen, 1968-ban A Szentszék maga nyilatkozik a „kontemplatív” (szerzetes) élet ezen új formájáról. De Jacques 1951-ben habozás nélkül fölismerte a „kontempláció és a kontemplatív élet új módjának vagy stílusának”⁴⁶ fölbukkanását; és kereste, hogyan lehetne a kontemplatív ima ezen „új módjának vagy stílusának” minden mozzanatát hittudományi szempontból kifejteni és alátámasztani. Ezzel kapcsolatos megfontolásai továbblépést jelentenek azon az úton, melyről már eddigi munkássága is tanúskodik (gondoljunk pl. az „akcióról és kontemplációról” szóló tanulmányára); Raissa kapcsolódik ehhez számos címen és okból, és ő is foglalkozik a Közösséggel.

Itt idéznünk kell Jacques Maritainnek azokat a jegyzeteit, amelyeket akkor vetett papírra, 1950 végén vagy 1951 elején, amikor egy a Szentlélek ajándékával foglalkozó kurzusra készült (a teljes szöveg fordítását a tanulmány függelékében közöljük)⁴⁷. Ezeknek a jegyzeteknek a tömörsége megindítóan

körvonalazza azoknak a gondolatoknak a főbb irányait, melyek kidomborodnak, ha a hittudomány fényében újra olvassuk a Közösség priorjának a szellemi-lelki képzsünkre írt két levelét, a beni-abbesi (1950. febr. 13.) és a mar-eliaszi (1950. jún. 19.) üzeneteket: „Az embertársunk és Isten iránti szeretetünk egy és ugyanaz. Következésképpen a testvérünk iránti szeretet Istenhez tesz hasonlóvá minket. Amikor igyekszünk úgy szeretni másokat, *ahogyan Krisztus szerette őket*... a testvéri szeretet értelemmel fölfogható eszközzé válik arra, hogy Istent megismerjük, homályosan és tapasztalati úton, ennek a szeretetnek kimeríthetetlen végtelenségében.”

„Ez az emberekhez való *evangéliumi közeledést* feltételezne... *kontemplatív magatartást* szomszédaink felé. Önmagunk megfosztottságát, igazi elszakadást... Ez megkívánja tőlünk, hogy *együtt létezzünk* velük, a szegényekkel”.

„Ennek eredménye: a misztikus és kiüresedett élet, melyben az ember szüntelenül kéri a Szentlélek ajándékainak segítségét, különösen az aktív ajándékokét (a Bölcsesség rejtett működésével) ... ez egy különös fajta kontempláció: kevésbé tudatos, kevésbé különül el a világtól, kevésbé feledkezik meg róla, Istenbe merül ... és *jobban meggyötri az emberi fájdalom és az emberek szolgálata* ... Kontempláció az útjainkon”.

Kontempláció az útjainkon ... ez a címe annak a könyvnek, melyet Raissa szeretett volna megírni az imádságról. Első ízben Kolbsheimben utalt erre 1950 nyarán, a barátaikkal történt beszélgetés közben, „akik bátorították őt erre”⁴⁸, abban a „Sagesse et Cultures” sorozatban kapott volna helyet, amelynek elindítására készült Jacques . Ettől fogva Raissa „följegyezte azokat az ima közben támadt gondolatokat, amelyek rendkívül mélyen megragadták lelkét” – mindezt annak a tervének céljából, melyet végül nem valósíthatott meg. De 1959-ben, a *Liturgie et contemplation* egy rövid fejezetében leírja azt, amit leginkább a szívébe vésett: ebben az útjainkon megélt kontemplációban az tünik számára a legjelentősebbnek, hogy „a jelenlévő Jézusra való szüntelen figyelem és a testvéri szeretet játssza a legfontosabb szerepet, magával a belénk öntött imádság útjaival kapcsolatban is”, és hogy a kistestvérek hivatása, „a világba és a világ nyomorúságába vetett kontemplatív élet ebből a szempontból nagy jelentőségű.”⁴⁹

Raissa minden bizonnyal a testvérek bensőséges ismeretére támaszkodott, amikor így fejezte ki magát velünk kapcsolatban, akiknek útjai találkoztak az övével. (Ha nincs is névszerint megemlítve a Jacques, valamint Foucauld atya, később André testvér és a Közösség között lépésről-lépésre szövődő szálak felidézésében, ő nem kevésbé élte át ugyanazt a kalandot, a maga személyes vonásaival.) Valamint – minden okunk megvan arra, hogy ezt megerősítsük – támaszkodott még és mindenek előtt René Voillaume-nak az imáról szóló írásaira, melyeket olvasva velük együtt rezdült, velük együtt fejlődött belső lelki világa. Egy évvel a két „üzenet” után, amelyek Jacques Maritain reflexióját

kiváltották, a Közösség priorja Jeruzsálemből írt hozzánk levelet „a szegények imájáról” (1951. július, 27.), és „e levéllel kapcsolatos gondolatcsere céljából meghívást kapott” egy kolbsheimi összejövételre, 1952 júliusában⁵⁰ (téma volt ott a munkáspapok ügye is, akiknek „elkötelezettsége” bizonyos nyugtalanságot és harcot kezdett kiváltani Rómában és Franciaországban). Ennek a találkozóknak a megszervezésére, amely megelőzte René Voillaume Egyesült Államok-beli utazását, Jacques április 15-én írt André testvérnek; levelének fogalmazványában néhány teljesen gyakorlati gondolat után ezt olvassuk: „egyre jobban szeretjük a testvéreket”. Ez a többes szám Raissára utal, aki addig kétségtelenül olvasta már az *Emberek között* teljes szövegét. A saját példányán (első kiadás) megjelölte az újraolvasandó lapokat: mindenek előtt a „mar-eliaszi üzenet” lapjait és „az ima állandóságáról” szóló fejezetet; s megjelölte a Világi Intézményekről mondottakat is. Jacques naplójából tudjuk, hogy Raissa „nagy lelkesedéssel” olvasta ezt a könyvet, melyet „mélységesen csodált”. És Jacques hozzáteszi: „meg vagyunk győződve róla, hogy a Kistestvérek közössége a Szentlélek ajándéka az Egyház számára – és a világ számára -, ahogyan a ferencesek és a domonkosok voltak a XIII. és a jezsuiták a XVII. században. Az egyetlen valóban és hitelesen új szerzetesrend a XVII. század óta.”⁵²

Ezek a sorok 1954. január 26-i keltezésűek - René Voillaume egy estét tölt Princetonban „Maritainéknél (és) nem szükséges nektek mondanom, milyen természetfölötti örömmel láttuk viszont egymást”, írja úti naplójában a testvéreknek ugyanazon a napon⁵³. Jacques is följegyzi a maga naplójában: „érdekfeszítő beszélgetés a Kistestvérekről és a munkáspapokról, ez utóbbiak helyzete drámai⁵⁴. Sem ők, sem a püspökök nem ismerték azt a szörnyű szellemi-lelki próbatételt, amellyel szembekerülnek, amikor belevetik magukat a munkásvilágba, amely körülveszi őket a maga „erkölcsi és misztikus *psychéjével* és rendkívüli erejű történelmi tapasztalatával. Túl erős kísértések (...) kettős hűséggel az Egyház közösségéhez és a „munkás misztikus test” közösségéhez, melyet ténylegesen a marxizmus inspirál. Az egyházi tekintély reagált és reagálnia kellett. De mint mindig, külső mértékek szerint és elmélyítve a krízist: dolgozzanak fél munkaidőben és ne vegyenek részt a szakszervezeti életben, ami egyenlő azzal, hogy egyáltalán ne legyenek munkások...”

Ténylegesen, a munkáspapokra vonatkozó római döntés, mely nem volt derült égből mennyköcsapás, legtöbbjük számára annak megtagadását jelentette, amin ők munkálkodtak vagy véltek munkálkodni Isten Országáért, az Egyház élesztőjeként a munkásvilágban. Ezeknek a római döntéseknek a tétje, előfeltételeik és következményeik, a fölbolydulás, melyet a francia közvéleményben okoztak, mindez nagy helyet foglalt el Jacques Maritain és René Voillaume eszmecseréjében, amikor Voillaume január 22-től február 20-ig látogatást tett az Egyesült Államokban. Följegyzései tanúskodnak erről, melyeket inkább forrásanyagnak szánt, mint pusztá emlékeknek: megfontolások a kommunizmusról; az evilági reményről, amit a keresztények, akiknek evangéliumi tanúságtevése mint ilyen, nem a világból való, felajánlhatnak a

világnak; egy az evangéliumi politikának szentelt laikus közösség (és nem politikai párt) „utópiájáról”.⁵⁵ (...) A feljegyzések mutatják, mennyire foglalkoztatta Jacques-ot a munkásmisszió s e misszió követelményeihez rosszul alkalmazott „egyházi oktatás” jövője. Gondjait meg fogja osztani Mgr. Montinivel, neki címezve (1954) március 12-én egy beszámolót arról, hogy létre kellene hozni egy Intézetet a munkásmisszióba készülők képzésére; szemében ez a fájdalmas krízis aláhúzta egy megbízható, elméletileg megalapozott, életszerű és bensőséges képzés szükségessége és sürgető voltát.

Ugyanez foglalkoztatta az első testvéreket is, mert meg voltunk róla győződve, hogy „a hit intelligenciája”, melyhez mindegyikünk eljuthatott, a maga részéről és a maga területén az Istennek és az embereknek való odaadásunk hitelességének a záloga. René Voillaume testvér sem akarta befejezni „A Közösség eredetének történetét” anélkül, hogy vissza ne térne a képzés kérdésére. Nem habozik egyrészt megerősíteni, hogy „a teológiai tanulmányok és az a szellem, amelyben folynak, a filozófiai reflexiók alapossága, mely e tanulmányok alapját képezik, lényeges szerepet játszottak a Közösség kontemplatív hivatásának a megszilárdulásában”; másrészt gondviselészerű ténynek tekinteni, hogy „az alapítás első éveitől André testvérnek és nekem magamnak ugyanaz a filozófiai és teológiai elgondolásunk volt a keresztény életről és a szerzetességről. Én az Angelicumban nevelkedtem, André testvér Jacques Maritain iskolájában”.⁵⁶ Gyakorlatilag Maritain barátságai meghatározó helyet foglaltak el a tanulmányi közösségek tanmenetében. Azok után a barátságok után, melyek a *Revue Thomiste*-hoz kapcsolódtak, s amelyek minket Saint-Maximinbe (majd Toulouse-ba) vezettek, azok a barátságok, melyeket Svájcban tartott fenn, meghatározóak lesznek, amikor 1955-ben a Közösség elkezdte a szervesen fölépített tanulmányok első évét egy filozófiai bevezetéssel (Annemasse-ban) és Journet abbé előadásaival (Genfben). Így történt, hogy a Közösség az „élő, nem pedig valamiféle kitömött tomizmus” ajándékában részesült – jegyezte meg Jacques Maritain egy kötetlen beszélgetésben, amikor arról szólt⁵⁷, mi kapta meg őt a toulouse-i tanulmányi közösségbe való érkezésekor – „nem a szemináriumokban mumifikált tomizmus ez, afféle száraz logikai váz, anélkül, hogy valaha is megmutatnák *felfedezéseinek* mikéntjét, anélkül, hogy megvolnának azoknak a nagy intuícióknak az eszméi, amelyekkel Szent Tamás élt, s amelyek fölfakadtak benne a valóság megtapasztalásából”. Mindez közvetlenül kétségtelenül arra a „szellemre” vonatkozott, melyben a tanulmányok folytak a Közösségben. De ez a szellem szoros és közvetlen kapcsolatban volt egy gondolkodásmóddal, amely nem szorítkozott arra, hogy „teológiailag megvédje az isteni igazságot”, hanem „leszáll az utcára is, filozófiailag dolgozik a profán területén, és keresi a pozitívat mindenben”, egy gondolkodásmóddal, amely nem csupán szeretettel tiszteli az isteni transzcendenciát, hanem kibontakoztat „egy teocentrikus humanizmust és elősegíti a teremtmény rehabilitációját Istenben”.⁵⁸

Biztos, hogy a mi hivatásunknak „semmi köze az eszmék csatájához”. Feladatunk „az evangéliumi szeretet”, melyről tanúságot kell tennünk, megjelenítve azt a nem-keresztény környezetben; de az is igaz, hogy közülünk legtöbben szembetalálják magukat, burkoltan vagy nyíltan, komoly kulturális problémákkal. Az el-abiodh-i alapítás óta fönnáll a sürgetés, hogy a Közösség erőfeszítéseket téve biztosítson számunkra „egy minél komolyabb és teljesebb filozófiai és teológiai képzést”⁵⁹, mely a „szív intelligenciájával” utat nyithat azoknak az embereknek a megértéséhez, akiknek az életét megosztjuk, s akik tőlünk különböző módon gondolkodnak, amely megengedi, hogy „belülről értsük meg őket, teljes tisztelettel és barátsággal, de bármiféle kompromisszum nélkül, soha nem tagadva meg hitünk igazságának vagy az igazságról való fölfogásunknak szemernyi részletét sem”, amint René Voillaume emlékeztet rá André testvér temetésén, „aki ebben Maritainnek igazi tanítványa volt, akiben – mondta – mindig csodáltam, hogy az értelem alázatossága és mások tisztelete egy olyan szellemnek a gyümölcse, mely rendkívüli módon nyitott az igazság megragadására”.⁶⁰

J E G Y Z E T E K

32. "Jelen voltam a Sacré-Coeur bazilikában Jézus Kistestvérei megalapításának miséjén." OeC XII. p. 925.
33. *El-Abiodh*, V. p.6. René Voillaume testvér miután befejezte tanulmányait az Angelicumon, P. Garrigou-Lagrange vezetésével készítette doktorátusát (Blondelről).
34. *El-Abiodh*, VII/1, 7. fej.: „Adaptációnk az el-abiodhi muzulmán környezetben”, p. 119.
35. U.o. p. 136. – és André testvér írása: „Az Egyház és a különböző kultúrák”, p. 233-239. Ezen a szociális kérdésekkel foglalkozó héten Jacques Maritain előadást tartott „a katolicizmusról, mint az együttműködés előmozdítójáról”.
36. Henry Donneaud testvér, „Egy élet a teológia szolgálatában”, *Revue Thomiste*, 1992, N°1 (Egy teológiai mester.)
P. Michel-Marie Labourdette OP /, p. 24-27.
37. Ez utóbbi törekvés megmaradt a Közösségben, és azoknak a testvéreknek az életében is vigyáznak rá, akik meghatározott időre a tanuló testvérek szolgálatát látják el. Ugyanakkor segít megérteni René Voillaume-nak egy a későbbiekben fölített kérdését is: „Egy ilyen hivatásnak az elfogadását, mint amilyen Jacques Maritainé, normálisnak vagy kivételesnek kell-e tekintenünk, és milyen indokokkal?” *El-Abiodh*, VIII, p.18. 36.
38. vö. (mint a következő idézeteknél is) *El-Abiodh*, IX/1, II: „Négy, utazással telt hónap Rómában és Franciaországban, amelyek alatt a Közösség jövője volt a fő téma (1946. április-július).
39. 1935. február-márciusában, római útja után René Voillaume meglátogatta Mgr. Roland-Gosselint, Versailles érsekét, aki hivatásának első percétől bizalmasa és segítője volt. André testvér kérte, hogy használja föl az alkalmat és üdvözlje Maritainéket Meudonban, de úgy tűnik, ez a terv nem valósult meg.
40. „Emlékezés Jacques Maritainre - Kolbsheim, 1973. május 3.”, *Istenlátók a világban* (Levél a testvéreknek, IV.), Paris, Cerf, 1974. p. 162-165.
41. *El-Abiodh*, XI/1, p. 21.
42. René Voillaume használta ezt a megfogalmazást azokban a kiadatlan írásokban (1944. júniusában), amelyekben fölvezolta az el-abiodhi alapítás mérlegét. L. *Jézus Kistestvérei*, N° 95-96 (1983), a Közösség ötvenéves évfordulóján, p. 21.
43. A párizsi ház csak 1952-ben nyílik meg. 1953-tól Maritainék és a Közösség kapcsolatát azok a különböző szolgálatok erősítik, amelyekre a testvérek számíthatnak, amikor nyáron Franciaországba jönnek.
44. René Voillaume: *Emberek között (Au coeur des Masses)*, Foucauld atya Kistestvéreinek szerzetes élete, Paris, Ed. Cerf. Az 1950-es kiadást (december 30-án fejezték be a nyomtatást) megelőzte egy sokszorosított

- példány. Az 1952-es második, átdolgozott kiadás tartalmazza a végleges szöveget.
45. "Jeruzsálemi levél"-ként mutatja be az *Emberek között*-ben „Mar-EIASI üzenet” címmel közreadott szöveget; s ezt az üzenetet valóban Jeruzsálemből küldte René Voillaume a testvéreknek 1950 júniusában.
 46. „A new mode or style of contemplation and contemplative life”. vö. Jacques Maritain, *Man's Approach to God*, Latrobe (Penn.), The Archabbey Press, 1960, p. 36-37. (összefoglalás). A szöveg az 1951. március 8-ra meghirdetett Latrobe Szent Vince kollokvium anyaga. (A 34. *Cahier*-ben jelent meg.) Az összefoglalást valószínűleg az alábbiakban említésre kerülő szövegek alapján készítették el.
 47. A kolbsheimi archívumban talált angol kézirat, melyet Jean-Marie Allion testvér fordított le. Nincs rajta dátum, de utal René Voillaume testvér „újabb” leveleire, melyek néhány részletét maga Jacques fordította angolra. (Az *Emberek között* 1955-ben megjelent angol nyelvű fordítását Jacques Maritain keresztlánya, Willard Hill készítette, akit a meudoni kápolnában kereszteltek meg. OeC XV, p. 336, 341.)
 48. OeC XII, p. 974-975; és a *Notes sur le Pater* előszava, OeC XV, p. 53.
 49. OeC XIV, p. 139. A *Liturgie et contemplation* elolvasása után René Voillaume testvér ezt írja Jacques Maritainnek: Egészen különösen érint az, amit önök (Jacques és Raissa) a Kistestvérek hivatásáról mondanak. Számunkra az egyetlen feladat, hogy hűségesek legyünk hozzá. Minél inkább élem, annál inkább meg vagyok róla győződve, hogy tanúságtételünk különböző külső vonásai között van egy valóban teljes érvényű, amely szerzetes életünk szívében lakozik: hűség ehhez a kontemplációhoz s e kontempláció szerinti élethez életünk minden napján. (...) Az ember érzi, hogy önök mindketten élték ennek az üzenetnek a tartalmát, mielőtt ilyen világló szavakba foglalták volna.”
 50. r. Voillaume, *El-Abiodh*, X/2, p. 899. jegyzet.
 51. vö. naplóját az (1952) július 11-i dátumnál – „Kolbsheim: 9-től 11 óráig Maritainnel. Irántunk érzett szeretetével és nagy gyöngédségével mindent megtett, hogy megkönnyítse számomra igazán jó kapcsolat kialakítását az Egyesült Államok egyházával. Megkaptam minden szükséges fölvilágosítást, és most tudom, kit kell fölkeresnem. 11 órakor közös összejeövetel. Ott találok P. Labourdett-et, Leroy-t, Journet abbét, Raissa Maritaint...” – A következő hónapban René Voillaume New Yorkban találkozik P. John La Farge-zsal, Worcesterben Wright-tal, a későbbi kardinálissal, „akiről barátja Maritain ezt előre megjósolta”, stb.
 52. Gyakorlatilag ezekkel a szavakkal vezette be Jacques René Voillaume testvér előadását a Közösségről és annak lelkeségéről az előtt a tízegynéhány vendég előtt, akik február 7-én este (1954) Maritainéknél találkoztak. – vö. René Girard, „Jacques Maritain and the Little Brothers of Jesus”, *The Critic* (Chicago), XXI. N° 4 (1963. febr.-marc.), p.24.: „The words which we are

- about to hear from Father Voillaume describe what is, in my opinion, the most important thing that has happened in the Church since St. Francis of Assisi.”
53. Így folytatja: „Együtt átnéztük két előadásom francia szövegét. Szerveztek számomra ismerkedési és „felolvasó” összejöveteleket a Chicago melletti Notre Dame Egyetemen, a Fordham Egyetemen és itt Princetonban is.”
 54. 1954. január 19-én minden munkáspap kapott egy személyes levelet a püspökétől, amely levél ugyanakkor kollektív is volt, minthogy a püspökök mind jóváhagyták a bennfoglaltakat. Azt kérték a munkáspapoktól, hogy csökkentett munkaidőben dolgozzanak (maximum napi három órát), március elsejével mondjanak le minden olyan evilági tisztségükről, amelyet munkatársaik bizalma rájuk ruházott, s ne újítsák meg szakszervezeti tagságukat... Lásd (egyéb művek között): Jean Vinatier, *Les pretres ouvriers, le cardinal Liénart et Rome*, Paris, Ed. Ouvrieres, 1985, p. 91...
 55. Fájdalmas tapasztalatok megvilágításában újra előkerülnek ezek a megfontolások, melyekkel jó húsz évvel korábban már foglalkozott, amikor „az eszközök megtisztításáról” beszélt (1. *Du regime temporel et de la liberté*, OeC V, p.449-450). Ebben az időben (1954) készíti a *La Philosophie morale* Hegelről szóló fejezetét; kicsit később fontos gondolatokkal egészíti ki ezeket a naplójában (OeC XII, p. 135-136, 152-153, 160)
 56. *El-Abiodh*, X/2, p. 893-894.
 57. Az oosterhouti Notre Dame apátság bencései előtt 1961. augusztus 24-én elhangzott megfogalmazások. (Jacques a barátját, Pierre Van der Meer de Walcherent ment oda meglátogatni).
 58. vö. azokkal a szövegekkel, amelyek egyszerre szándéknyilatkozatok és munkaprogramok: „*Réponse a Jean Cocteau*” (OeC III, p.724-725) és “*La philosophie dans la foi*” (OeC VI, p. 79 és köv.).
 59. vö. Jacques Maritain *Basilian Teacher*-höz (Toronto) intézett levelének (1962.ápr.12.) befejező gondolataival – (OeC XII,p.1223) melynek sorai bővebb magyarázatot adnak).
 60. *Les Petites Freres de Jesus* N^O 118 (1986), p.17. – Minden testvér részére, aki akkoriban megismerte őt, Olivier Lacombe ugyanerről tett tanúságot, vagyis az igazságban és az igazság által megélt mások iránti nyitottságról.

A HUMÁN FORRADALOM, AVAGY A TÖRTÉNELEM SZÜLETÉSE

Van-e a történelemnek iránya? Felvázolhatók-e az egész emberiségre, vagy annak jelentős részére érvényes trendvonalak? Hegel, Marx és Teilhard de Chardin után ma sokan csalódottan „a historicizmus nyomorúságát” emlegetik, azaz reménytelennek tartják a történelmi események leírásából és rendszerezéséből összefüggések, törvények felfedezését, a törvényekből pedig a jövőre való következtetést. Ezek az események ugyanis szabad akaratú döntések következményei, ezért megjósolhatatlanok és kaotikusak. Ha nem született volna meg Hitler vagy Napóleon, más lett volna a világtörténelem. Az olyan szabályszerű jelenségeket pedig, hogy például az emberek reggel a városba befelé, délután pedig a városból kifelé igyekeznek, banalitásnak tekintik, nem történelemformáló tényezőnek.

Hátha mégis az ilyen banalitások összerakásából kibontakozik valamiféle összkép, mélyebb összefüggés? E néhány oldalon erre teszünk kísérletet.

A csúcstechnika jellemző termékeit: a legnagyobb teljesítményű számítógépet, atomreaktort és űrhajót ma az Amerikai Egyesült Államokban készítik. Száz-százötven évvel ezelőtt Angliában gyártották a legmodernebb esztergát, szövőszéket, gőzmozdonyt és gőzhajót. Akkoriban Amerika még nem volt szuperhatalom, hanem egy anyaországról leszakadt gyarmat, bevetett szűzföld, a korlátlan lehetőségek hazája, olvasztótégely, a történelem bölcsőjében ringó óriás csecsemő, aki mohón szívja magába az anyatejet: az Angliából és a kontinensről átáramló munkaerőt és tudást.

A XVIII. században viszont keletebbre a francia enciklopédisták, a gótikus székesegyházak építőinek utódai készítették el a tudományok foglalatát, az ő nyelvükön érintkeztek a diplomaták, az ő fizikusaik mérik majd meg az egyenlítő hosszát és metszik platinarúdya annak negyvenmilliomod részét, a métert.

Korábban, az ezredfordulón, a keltáktól és frankoktól keletre, a germánok földjén a bambergi dóm mesterei alkották meg a „mindenség modelljét”. Az ő kultúrájuk gyökerei — ahogy a Német-Római Birodalom és a „román stílus” elnevezés is jelzi — Ravennán át Augustus császár Rómájáig nyúlnak vissza. A rómaiak viszont Athén örökségét vették birtokukba, Periklész földközi-tengeri gyarmatbirodalmát.

Gimnazista koromban rejtély volt számomra, hogy Cato, a „szigorú erkölcsbíró” miért fejezte be a római szenátusban minden beszédét ezekkel a szavakkal: *Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*: Egyébként javaslom,

hogy Karthagót el kell pusztítani. Mára világossá vált előttem, hogy nem valamiféle veleszületett agresszivitás megvalósulása volt ez, a tapasztalt államférfi csupán tisztában volt vele, hogy két gyermek nem pancsolhat egy lavórban, a Földközi-tenger térségében nem állhat fenn egyszerre két világbirodalom. A rómaiak és a punok között elkerülhetetlen volt a leszámolás. A történelmi esély Rómának kedvezett. S ha ennek ellenére az egyéni képességek és a történelmi véletlenek sorozata következtében a punok dúlják fel Rómát és hintik be sóval, mára nem sokban különbözne a végeredmény. A pun királyok — később császárok — újra felépítették volna Rómát a római mérnökök tervei szerint, s egyre több időt töltöttek volna ott, mert Róma vízforrásai és dombjai között elviselhetőbb a nyári hőség és kedvezőbb az összeköttetés az Alpokon túli tartományokkal. Gyermekük latin poéták verseit skandálták volna, s mára csupán annyi lenne a különbség a régész számára, hogy a római pénzek a császárok ajka kissé vastagabb, az orruk pedig laposabb lenne.

Ma már tudjuk, hogy a Duna mentén nyájaikat terelgető görög pásztorok Mykéne és Egyiptom tanítványai voltak. Ők viszont a suméroktól, az akkádoktól és a perzsáktól vették át a stafétabotot. Megszakítatlan út vezet tehát Babilontól San Franciscóig, a mezopotámiai csillagászok idő-struktúráját látjuk villogni a szilíciumvölgyi számítógépek képernyőin.

Az elmúlt két-háromszáz év európai története lényegében a kelták, frankok, germánok és szlávok harca a világhatalomért. A két világháború és a hidegháború eredménye pedig, hogy ez a hatalom átment az Egyesült Államok kezébe. Némi iróniával azt mondhatjuk, hogy a sok véráldozattal járó háborúzás négy kopasz ember küzdelme volt egy fésűért. Vigasztalásukra szolgálhat, hogy maga a „világhatalom” fogalma értelmét veszítette. A bipoláris, illetve monopoláris világ óhatatlanul átalakul multipolárisú, a kompetitív emberi társadalom szolidárisá, melynek egyensúlya, minden egyes pólus megmaradása mindegyikük közös érdeke. A XXI. század fejleménye 8-10 ilyen pólus önszerveződése lesz. Az egysejtű világ átalakul többsejtűvé, mint az élőlények az evolúció során.

Vajon szükségszerű volt-e ez a folyamat, vagy mehetett volna Vlagyivosztk, a Fokváros vagy Peking irányába?

Ha a térképre nézünk, látjuk, hogy ezek az egymást megtermékenyítő kultúrák a mérsékelt égövön belül egyre nagyobb területeket öleltek át. Tehát növekedési folyamatról van szó: területi, gazdasági és kulturális növekedésről. A növekedés alapja a munkamegosztás, és az információ- és árucseré. Ezt a nyugat felé egyre növekvő vizek sora tette lehetővé: Tigris, Eufrátesz, Földközi-tenger, Atlanti-óceán, Csendes-óceán. Az ebben a térségben élő népek felfedezték a bővített újratermelést, a pozitív visszacsatolás elvét: munkájuk

gyümölcsét nem élték fel teljesen, hanem annak egy részét produktív beruházásokra fordították. Ennek a növekedés-orientált társadalomnak alapeszméjét, értékítéletét kifejező jelszavak: a fejlődés, hatékonyság, mennyiség, akció. Az ezekben az értékekbe vetett hit áthatotta és irányította az élet minden területét: a gazdaságot, a politikát, a tudományt, vallást és művészetet.

Ahogy Hollywood nyugatot, úgy látja el termékeivel a japán filmipar a keleti nézőket. A színészek természetesen japánok. Igen ám, de hogyan érzékeltesse egy japán színész, ha történetesen amerikai mérnököt kell alakítania? A bevett rendezői megoldás: az amerikai állandóan indokolatlanul felugrál és összevissza rohangál. És ezt minden néző megérti!

A pozitív visszacsatolás következménye az exponenciális növekedés, az egyre nagyobb népsűrűség, környezeti ártalom, az élettér fokozatos leromlása, végül az adott területen a civilizáció lehanyaglása. A civilizációs központ ekkor áttevődik arra a területre, ahol a legkedvezőbbek az exponenciális növekedés feltételei. A folyamat történelmileg gyarmatosítás, vagy barbár hódítás formájában ölt testet. Az eredmény ugyanaz: a gyarmatok önállósulnak, illetve a barbárok átveszik a legyőzöttek magasabb kultúráját. Megszületik az új birodalom. És így tovább. *Navigare necesse est*: Hajózni muszáj! És ha lenne a mérsékelt égövön belül a Csendes-óceánon egy Észak Amerikánál nagyobb szűz kontinens, száz év múlva ott gyártanák a legkorszerűbb biochipeket, öntervező automatákat, kvázi-intelligens robotokat. Mivel ilyen nincs, úgy tűnik, lezárult a nyugati, növekedés-orientált civilizáció mintegy ötezer éves korszaka, s a fennmaradáshoz felül kell vizsgálni az élet minden területén az évezredek beidegződéseket, vagyis paradigma-váltásra van szükség. Növekedés-orientált társadalmunknak át kell alakulnia egyensúly-orientált társadalommá.

Ilyen társadalmakat találunk az állatok világában és az emberiség ókori történelmében. Az ő alapvető értékük az egyensúly, a hagyomány, az erkölcs, az ősök tisztelete, a rend, a harmónia, a szolidaritás, a ritmus, a minőség, a reflexió, a türelem, az intenzitás (belterjesség), az összefüggések keresése, a bölcsesség, a rítus, az ünnep, az illem, az udvariasság, a természet szeretete, az élet tisztelete... Ezek a társadalmak több ezer éven át megmaradtak ugyanazon a helyen, változatlan etnikumban, ugyanazon nyelv használatában, ugyanabban a gazdasági, társadalmi rendben, vallásban, filozófiában, művészetben. Ők felfedezték a negatív visszacsatolás elvét: az önszabályozást. Kreativitásuk és szorgalmuk eredményét nem hatékony beruházásokra fordították, hanem teaurizálták: minőségi alkotásokban rögzítették. Ezek a társadalmak sivatagokkal, hegláncokkal és tengerekkel voltak körülzárva és egymástól elszigetelve, így számukra az ember és a természet egyensúlya létkérdés volt. Több ezer éves fennmaradásuk a bizonyítéka, hogy felfedezték a negatív visszacsatolás elvét, a homeosztázist.

A kínaiak hamarabb találták fel a puskaport, mint az európaiak, de nem hatékonyabb vadászatra és emberirtásra, hanem tűzijátékokra, békés szórakozásra használták. Hamarabb fedezték fel a gőzgépet: Heron labdáját, a fúvókákon kiáramló gőz által forgatott motollát. De nem a termést növelő öntözőcsatornák vízemelő szerkezetét működtették vele, hanem szökőkutakat. Hamarabb találták fel az iránytűt, de nem indultak vele világkörüli útra. A két kultúra eltérő értékrendjét jól szemlélteti egy kínai mese és egy népszokás: A tudós elment a császárhoz.

- Uram, felfedeztem egy szerkezetet. Tudok vele repülni.

- Ki látta? - kérdezte a császár.

- Senki, Uram, neked szólok róla először.

- Öljétek meg - fordult a császár testőreihez. - Mert ha az emberek úgy fognak röpködni, mint a madarak, felborul a Szent Birodalom rendje, s úrrá lesz a zűrzavar.

S a népszokás: Kínában nem engedték addig útjára a vendéget, míg el nem végezte a dolgát, hogy az elfogyasztott étellel ne vigye el a talaj tápláló erejét.

A kínaiak feltalálták az írást, de nem a beszéd hangjait bontották le elemi egységekre, fonémákra, melyek használatára már egy hatéves gyermeket meg lehet tanítani, függetlenül attól, hogy érti-e a kimondott vagy leírt szó jelentését, hanem nagyjából az ABC betűinek megfelelő számú elemi szimbólumot, vizuális analógiát alkottak tapasztalati világuk legfontosabb jelenségeiről, s ezek összefüggéseiből, kombinációiból építették fel a beszélt nyelvtől függetlenül a jelenségek közötti összefüggéseket feltáró, végtelenségig finomítható képírásukat.

A tizenötödik század óta ezekbe a társadalmakba behatolt a fehér ember a maga növekedés-orientált szemléletével akár gyarmatosító hajóskapitányok, akár hittérítő misszionáriusok formájában, és felborította azok egyensúlyát. Az eredmény: népességrobbanás és ökológiai válság Ázsiában, Afrikában, Dél-Amerikában. Nincs többé szűz terület, ahová a nyugati civilizáció áttelepülhetne. A paradigmaváltás elkerülhetetlen, vagyis nem új kontinenst kell felfedeznünk, hanem a régi kultúrák elfelejtett bölcsességét. Képesek leszünk-e erre, s ha igen, hogyan fog ez végbemenni?

Az exponenciális növekedés az élőlények és közösségek kezdeti életszakaszára jellemző. Amikor elérik a kifejlett állapotot, működésbe lépnek az inhibitorok, a növekedést akadályozó tényezők, és a logaritmikus görbe lehajlik, kisimul. Ha ez nem következik be, kóros növekedésről beszélünk - rákos daganat, demográfiai robbanás -, ami az élőlény, a közösség pusztulásához vezet.

Az élőlények másik tulajdonsága az alkalmazkodó képesség. Képesek hozzáidomulni a maguk okozta, vagy tőlük függetlenül létrejött kedvezőtlen környezetváltozásokhoz. Az embertársaink, valamint növény- és állattársaink DNS-láncai évmilliárdos tapasztalattal rendelkeznek ezen a téren. Miért ne hihetnénk, hogy belátható időn belül — az elkövetkező néhány tízezer évben —

továbbra is képesek leszünk hasznosítani ezeket a tapasztalatokat? Ha ez így van, akkor a mai globális válságok nem azt jelentik, hogy az emberi civilizáció a végét járja, hanem ellenkezőleg, hogy befejeződött az emberi társadalom csecsemő-, gyermek- és kamaszkora, - mondhatjuk az emberiség előtörténete, - és kezdődik a valódi történelem: az ember és a természet egyensúlyának megteremtéséért a föld minden lakójának szereplésével játszódó izgalmas, kreatív, heroikus emberi színjáték: La Commedia Humana.

Elődeink, akik a növekedés eszméjétől hevítve felborították a természet és az ember egyensúlyát, nem voltak tisztában tetteik következményével, a nemzedékek múlva beálló természeti katasztrófával. Hasonlóképpen utódaik sem ismerték környezetük bekövetkezett pusztulásának valódi okait. Az örökölt eszmék jegyében, új területeken tovább folytatták a környezetromboló tevékenységet. Az ökológia még ismeretlen tudomány volt. Mára azonban rendelkezünk némi ismerettel ezen a téren, és a számítógépek segítségével le tudjuk játszani, ki tudjuk számítani a jelenlegi folyamatok közeli vagy távoli jövőben bekövetkező okozatait, és meg tudjuk keresni a negatív hatások elkerüléséhez a lehetséges stratégiákat. A Római Klub már megtette ehhez az első lépéseket, s napjaink környezetvédelmi, gazdasági, társadalmi, etikai, jogi világkonferenciái ki is dolgozzák és ajánlják ezeket a stratégiákat, a paradigmaváltás elemeit.

Valójában ezek az elemek kevésbé látványosan, de annál hatékonyabban már egy évszázad óta jelen vannak az életünkben. A műszaki tudományok, a technika, valamint a vízi, szárazföldi és légi közlekedés megteremtették azt a fajok, kultúrák és beszélt nyelvek feletti egyetemes gondolatközlési- és cselekvési-szabályrendszert - a képletek, műszaki rajzok, piktogrammok, a KRESZ-táblák és a közlekedési szabályok egyetemes nyelvét és kényszerét -, melyeknek elvileg minden ember, demokratikus világpolgárként, önként aláveti magát. Ezek a lassú, rejtett folyamatok bizonyos fázisban gyors és látványos, forradalmi változásokat hoznak létre. Civilizáciánk már átélt néhány ilyen forradalmat.

A mezőgazdasági forradalommal a csiszolt kőkorszak vége felé hirtelen megnőtt a megművelt földterület termőképessége. Így egyre több ember mentesült az élelmiszergyűjtögetés és előállítás kényszerétől és szabadult fel más foglalkozásokra. Az ő tevékenységük vezetett el az ipari forradalomhoz, melynek nyomán egyre kevesebb ember egyre több műszaki cikket tudott előállítani. A kézi munka végzése alól mentesített embertársaink hozták létre napjaink „második ipari”, vagy „tudományos-technikai” névvel is jelölt információs forradalmát, mely miközben egyre több információt produkál, egyre több embert szabadít fel a mechanikus szellemi munka alól.

A növekedés-orientált - mondhatjuk anarchikus vagy archaikus - civilizációban ezek az emberek munkanélküliekké válnak.

A mai világ lényegében egy olyan gépezet, amely egyre több anyag és energia felhasználásával egyre több élelmiszert, műszaki tárgyat és információt, valamint egyre több felesleges embert „termel”. Elvileg egy maroknyi programozó és karbantartó csoport által üzemeltetett automata-komplexum kielégíthetné a föld minden lakosának élelmiszer-, iparcikk- és információigényét, feltéve, hogy azok a maguk tiltott produktív tevékenységükkel, „maszekolásukkal” nem zavarják meg a rendszer működését.

Az egyensúly-orientált társadalomban azonban az élelmiszer, iparcikk és információ előállításától mentesített emberek átmennek a humán szférába, vagyis tevékenységük tárgya a másik ember lesz a csecsemőgondozótól kezdve a kórházi lelkészig. Így bekövetkezik a humán forradalom, melynek tárgya az emberi személy, és célja annak tökéletesítése. Az emberiség történetének ebben a korszakában per definitionem nem lehet munkanélküliség vagy túltermelés, mert az ember az emberi tevékenység korlátlan alanya és tárgya.

Képzeljünk el két, fiatalokból álló tízfős csoportot, akiknek ki akarjuk próbálni a képességeit.

Az egyik csoportot beültetjük tíz kétlű járműbe. A feladat: Induljatok el kelet felé, ki érkezik meg elsőnek nyugat felől? Ebben a csoportban tíz magányos embert találunk, akiknek vezérelve a gyorsaság és hatékonyság. Mindegyiknek van kilenc ellenfele, akikkel feloldhatatlan érdekellentétben áll, akiket minden megengedett eszközzel akadályozni igyekszik a cél elérésében. Legfőbb gondja a fáradtság és a rátörő depresszió legyőzése. Ez a csoport költséges, gyorsan elhasználódó felszerelést igényel, rengeteg energiát fogyaszt, és nagymértékben szennyezi a környezetét.

A másik csoport kezébe adunk tíz hangszer: Ti fogtok játszani a földkörüli verseny győztese tiszteletére rendezendő hangversenyen. E csoport mindegyik tagjának rövidesen kilenc jó barátja lesz, akik igyekeznek minél több időt együtt tölteni, egymást egyre jobban megismerni és segíteni, akiknek napról-napra egyre több örömet jelent Mozart és Beethoven világának felfedezése. Vezérelvük a minőség, az empátia, a szolidaritás, a közös célért hozott áldozat, az arányok megtartása, az örömszerzés. Mindehhez maradandó és értékálló eszközöket használnak, minimális energiát fogyasztanak, s tevékenységükkel nem szennyezik a környezetet.

Nem kétséges, hogy jelenleg melyik változatra kondicionáljuk az ifjúságot. De amint a példa mutatja, lehetséges más változat is, a valódi *conditio humana*.

Akkor utódaink irigyelni fogják a XXI. század embereit, akik bábáskodhattak a világtörténelem születésénél, és tanúi lehettek annak, amint az emberiség átlépte a nagykorúság küszöbét. Ennek egyetlen feltétele, hogy mi emberek magunkat önszabályozó szervezetnek tekintsük. Kishitűségünk és

jogos félelmeink eloszlatására szolgáljanak segítségül Szent Ágoston szavai: „*Si potuerunt hi et hae, quare non tu, Auguste?*” Ha ezek a férfiak és nők megtehették, te miért ne tudnád Ágoston? Ha a méhek és a hangyák megtehették, te miért ne tudnád kedves Homo Sapiens?

FLORILEGIUM

Valójában a legkisebb igazán intellektuális csíra önmagában véve nagyobb hatású, mint a tényezők minden materiális konstellációja. Végtelenül kicsiny dolog ez, de végeredményben ellenállhatatlan. Ebből a szempontból szinte azt mondanám, hogy minél kisebb eshetősége van egy tannak a sikerre - mert intellektuális értelemben túlságos kemény dió az emberi lény számára - annál indokoltabb az a remény, hogy egy napon diadalmaskodni fog. Mert mellette harcol az értelem s az értelmet kedveli Isten.

Jacques Maritain